

*Роїк О. Ю.,
кандидат філологічних наук,
викладач кафедри управління та бізнес-адміністрування
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*

МОТИВАЦІЙНА СКЛАДОВА У ФОРМУВАННІ ПРАВОПИСНО-ПУНКТУАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ

Анотація. У статті висвітлено значення мотивів і мотивації під час вивчення правопису (орфографії та пунктуації) й формування правописно-пунктуаційної компетентності майбутніх філологів. Пояснено поняття мотивів, мотивації, зокрема навчальної, розглянуто специфіку внутрішніх і зовнішніх мотивів. Описано чинники, що впливають на формування навчальної мотивації. Розглянуто питання статусу орфографічно-пунктуаційної компетентності, визначено етапи її формування.

Ключові слова: мотив, мотивація, навчальна мотивація, мотиваційна сфера, правописно-пунктуаційна компетентність.

Постановка проблеми. Поява сучасного інформаційного суспільства вимагає від кожної людини вміння орієнтуватися в житті, зокрема самостійно знаходити правильні підходи до розв'язання проблем, упевнено відстоювати свої інтереси, продуктивно реалізувати професійні навички й організаторські здібності, творчо виявляти ініціативу в будь-якій ситуації тощо. Отже, не випадково з'явилася потреба в діяльних, креативних, інтелектуальних, відповідальних особистостях. Навчальна діяльність студента є передовсім професійно спрямованою, адже передбачає засвоєння досвіду професійного виконання тих практичних завдань, із якими неодмінно може зіштовхнутися в майбутньому, оволодіння професійним мисленням.

Нині до особистості фахівця та його професійної роботи висуваються, відповідно, інші вимоги, а саме: бути кваліфікованим, конкурентоспроможним, компетентним, професійно відповідати сучасним світовим стандартам. У зв'язку з цим у діяльності студента дедалі більшу роль починає відігравати самоосвіта, спілкування з представниками певної професії, інтерес до обраного фаху, які є домінуючими умовами розкриття можливостей людини, її професійного зростання. Значних змін зазнала й мотивація особистості студента і його діяльності.

Однією з проблем у навчанні студентів є створення мотивації до ґрунтовного вивчення української мови. Але, на жаль, більшість із них безпідставно вважає, що знання мовних норм на рівні орфографії та пунктуації необхідні лише для успішного складання іспиту. Актуальність питання підвищення правописно-пунктуаційної компетентності студентів зумовлена низкою чинників: по-перше, потребою суспільства в значній кількості грамотних осіб, по-друге, відсутністю в методичній літературі універсального підходу до навчання орфографії та пунктуації в навчальних закладах тощо. Значущим завданням сучасної методики правопису й пунктуації є сформувати в майбутніх філологів усвідомленість того, наскільки важливі розділові знаки в спілкуванні людей. Варто зазначити, що основним недоліком у студентів правописно-пунктуаційних умінь і навичок є їх безсистемність, неструктурованість, що відображено насамперед у невмінні застосовувати відомі правила в нових комунікатив-

них умовах. Однією з причин хаотичного вивчення орфографії та пунктуації є, на нашу думку, недостатня мотивація. Тому розуміння викладачами сутності мотивації, знання й використання закономірностей і механізмів впливу на неї є необхідним і важливим аспектом діяльності студентів. Отже, невід'ємною частиною педагогічного процесу є його спонукальний бік, який забезпечує активність особистості, мотиваційну спрямованість її навчально-професійної діяльності.

Вивчення мотивів і мотивації навчальної діяльності є центральною проблемою зарубіжної та вітчизняної дидактики й педагогічної психології. Вивченням проблеми мотиваційної сфери та закономірностей її формування в студентському віці займалися В. Галузяк, В. Клачко, І. Жадан, І. Зарубінська. Навчальну мотивацію як компонент навчальної діяльності описували в різних напрямках: онтогенетичному (В. Асєєв, Л. Божович, Л. Виготський, Д. Ельконін, О. Скрипченко); діяльнісному (М. Алексєєва, Н. Зубалій, А. Маркова, М. Матюхіна, Т. Матіс); дидактичному (Ю. Бабанський, А. Кузьмінський, Я. Лернер, А. Омеляненко, М. Скаткін, Г. Щукіна). Спроби проаналізувати зв'язок мотиваційної сфери та процесу вивчення мови наявні в працях О. Антончук, Н. Винокурової, О. Риженко. Різні засоби впливу педагога на розвиток мотивації й потреб тих, хто навчається, були у сфері зацікавлень А. Вербицького, О. Федорової, М. Махмутова.

Метою статті є вивчення ролі мотивації в підвищенні орфографічно-пунктуаційної компетентності студентів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Грамотність писемного мовлення є не тільки показником знання мовних норм і правил, а й свідченням високого загального рівня розвитку особистості, критерієм освіченості людини. Грамотна людина без труднощів напише заяву чи листа, занотує почуте або прочитане. Цілком доречним є переконання, що система освіти є ефективною лише тоді, коли результатом її діяльності буде компетентна особистість, яка володіє не тільки професіоналізмом, має високі моральні якості, а й уміє діяти адекватно в непростих ситуаціях, застосовуючи здобуті знання та беручи на себе відповідальність. Тому головною метою сучасної освіти є виховання й розвиток компетентної особистості саме в такому розумінні [8, с. 59].

Зважаючи на те, що досить часто студентська молодь спостерігає не зразкове, не грамотне пунктуаційне оформлення текстів різних вуличних реклам, книг, періодичних видань, засобів масової інформації (далі – ЗМІ), варто послідовно, цілеспрямовано розвивати орфографічну та пунктуаційну пильність і вимогливість до ефективного оволодіння нормами мови в різних її виявах. Студентство мусить усвідомити визначну роль мови в житті кожного, зрозуміти, що мовна майстерність є шляхом до професійного зростання, запорукою всебічної реалізації творчих здібностей особистості.

Як відомо, сучасна мовна освіта базується на пізнавально-практичних принципах, на нерозривному зв'язку теорії та практики. Однак, вивчаючи зі студентами орфографію й пунктуацію, викладач стикається з різноманітними труднощами, які зумовлені, здавалось би, парадоксальною ситуацією: студент знає правило, але не вміє правильно писати, зокрема, ділові документи, в текстах яких часто трапляються дієприслівникові звороти, що можуть відокремлюватися розділовими знаками, тощо. Причинами виникнення розриву між знаннями та вміннями О. Горшкіна вважає такі: 1) суржик; 2) наявність помилок у ЗМІ та рекламі; 3) складність правопису; 4) надмірна за-теоретизованість навчального курсу; 5) зниження інтересу до вивчення української мови [3, с. 256].

Безперечно, до вказаних причин можна зарахувати й постійне користування студентів смс-повідомленнями, готовими мовними шаблонами з різноманітних Інтернет-ресурсів. Звичайно, такі новітні інформаційні технології полегшують процеси спілкування, але суттєво знижують комунікативний рівень людини, її здатність до критичного мислення, що призводить певною мірою до орфографічно-пунктуаційної неграмотності студента.

Результативність навчання студентів залежить не тільки від природних здібностей, а й великою мірою від розвитку мотивації. Мотив у психологічному словнику визначено як спонукання до діяльності, що пов'язано із задоволенням потреб суб'єкта [10, с. 264]. Так, Є. Ільїн мотивом називає те, що, відображаючись у голові людини, спонукає до діяльності, спрямовує її на задоволення певної потреби [4]. У працях учених зазначено, що сукупність мотивів поведінки й діяльності становить мотиваційну сферу особистості, що є динамічною, а її зміни детерміновано обставинами. Дослідники мотиваційної сфери особистості одностайні в думці, що до її структури входить система спонукань, яка включає цінності, інтереси, ідеали, смисли, переконання, установки (С. Анісімов, А. Асмолов, Д. Узнадзе). За О. Леонтьєвим, мотивація визначає цілеспрямованість дії, організованість і стійкість діяльності, спрямованої на досягнення кінцевої мети [5, с. 246].

Л. Божович, Є. Ільїн, А. Маркова мотивацію навчальної діяльності студентів розглядають як систему внутрішніх і зовнішніх імпульсів. Внутрішні імпульси спонукають їх до належного виконання ними своїх навчальних обов'язків, старанності й відповідальності, а до зовнішніх зараховують стимули, що перебувають у тісному взаємозв'язку з мотивами.

Поняття мотивації містить сукупність факторів, механізмів, процесів, які спонукають до реальної або потенційної конкретно спрямованої активності. Стійкий і сильний науково-пізнавальний мотив сприяє тому, що особистість не відчуває потреби в зовнішніх стимулах, рівень її самостійності досить високий [9, с. 85].

Необхідною умовою для створення в студентів навчальної мотивації є можливість виявляти в навчанні розумову самостійність та ініціативність. Адже чим активніше застосовуються методи на заняттях, тим легше зацікавити навчальним предметом студентів, викликати в них мотивацію до навчання. На успішність студента впливає також рівень його інтелекту, ерудиція, знання, з якими він вступає до вишу. Причому на рівень навчальних досягнень студентів суттєво впливає система внутрішнього прагнення особистості до навчальної діяльності. Якщо студент добре обізнаний у тому, яку спеціальність він обрав, і вважає її перспективною, це, безумовно, позитивно впливає й на його ставлення до навчання.

На жаль, часто помічаємо, що в багатьох студентів вимоги до своєї навчально-професійної діяльності дуже занижені. Низький інтерес до навчання в студентів можна пояснити складними економічними умовами, де сьогодні освіта, наука, культура, мистецтво не мають перспективного й престижного значення в нашій країні. Звідси випливає, що тут діють дещо інші мотиви (вибір соціально престижної професії, вплив або рекомендації рідних, випадковий збіг обставин тощо).

У разі зовнішньої мотивації в студентів виявляється спожи-вацьке ставлення до учіння, навчальний матеріал засвоюється чи запам'ятовується для близької мети, а саме: відповісти на семінарі, скласти залік, а згодом після відтворення швидко все це забувається.

Однак зовнішні мотиви учіння можуть бути досить потужним чинником успішності навчання, але психологічно збіднюють сам його процес, перешкоджають використанню всіх його розвивальних ресурсів, навіть можуть спричинити деформацію особистісного розвитку. Збільшення ролі внутрішньої мотивації означає прогрес, а розвиток зовнішньої мотивації – регрес мотивації учіння [6, с. 66–67].

За внутрішньої мотивації навчальної діяльності в студента на першому місці є професійні та пізнавальні інтереси. Власне, це полягає не тільки в тому, що здібності (інтелект) і мотивація діалектично пов'язані між собою й кожен із них впливає певною мірою на успішність студентів, а ще й у професійній підготовці, формуванні професійної компетентності студента, що завжди пов'язано з мотивованою спрямованістю діяльності.

Р. Вайсман у праці «Развитие мотивационной сферы человека в старшем (студенческом) возрасте» дає такі висновки: «... за чотири роки навчання у вищій потребі в знаннях у студентів, залишившись попередньою за величиною, змінилася внутрішньо: в системі пізнавальних мотивів, що реалізують її, посилюється мотив набуття професійних знань і знизився мотив набуття загальноосвітніх знань» [2].

Беззаперечним є те, що в ідеалі педагогічний процес повинен опиратися на внутрішні, усвідомлені та реальні мотиви навчання студента, бо вони є внутрішніми рушіями навчальної діяльності студента й детермінантами її результативності. Висока позитивна мотивація може виступати як фактор, який компенсує здібності в разі їх недостатньо високих показників, однак у зворотному напрямі цей фактор не спрацює: ніякий високий рівень здібностей не може компенсувати відсутність мотиву до навчання чи слабкий ступінь мотивації не може забезпечити значних успіхів у навчанні (А. Реан).

У процесі роботи з мовним матеріалом важливу роль відіграють процеси сприймання, уваги, пам'яті, уяви, мислення, мовлення тощо, зокрема ступінь їх активності, адже якість і кількість знань прямо пропорційні діяльності студента на заняттях і в позааудиторний час. Отже, стимулювати навчання можна за допомогою переконливої мотивації та чітких аргументів. Якщо студент відчуває, що витрачені ним на навчальний процес зусилля не залишилися марними й були оцінені належним чином, то він і надалі працюватиме як на заняттях, так і самостійно.

Серед основних потреб, які визначають позитивне ставлення студентів до навчання, вирізняють такі: прагнення до інтелектуальної активності, самостійного здобуття знань і свідомого оволодіння раціональними способами розумової роботи, намагання пов'язати теоретичні положення з практикою; позитивними мотивами є пізнавальні інтереси, впевненість у

необхідності різнобічної освіти, усвідомлення навчальної діяльності як суспільно вагомої, особиста зацікавленість тощо.

Варто врахувати, що зовнішня мотивація перебуває в тісному зв'язку з внутрішньою. Під час ознайомлення з мовним матеріалом і усвідомлення завдань часто доводиться докласти багато зусиль для виконання значного обсягу роботи, яка не завжди приносить особливе задоволення, оскільки ще не простежено чітких причинно-наслідкових зв'язків між процесом і його наслідками. Лише після отримання позитивних результатів зовнішня мотивація перетворюється у внутрішню й виконує роль спонукання до подальшого вивчення та засвоєння правописних знань, вироблення умінь і навичок. Власне, стає зрозуміло, що внутрішні мотиви є більш дієвими, тому й забезпечують кращу результативність під час набуття орфографічно-пунктуаційної компетентності.

Процес формування правописно-пунктуаційної компетентності включає такі етапи:

– пошук виявів ключових компетентностей у кожній конкретній темі;

– проектування пунктуаційної компетентності на всіх ступенях навчання;

– відображення пунктуаційної компетентності в освітніх стандартах, навчальних програмах, підручниках і методиках навчання.

Пунктуаційна компетентність є освітньою, предметною, бо її формування відбувається на уроках української мови: вивчення пунктуаційного матеріалу, формування навичок правопису, побудови власних діалогічних і монологічних висловлювань і пунктуаційне оформлення їх на письмі.

Запорукою успішного засвоєння правопису є триєдина основа мотивації: чітко визначений початок є стимулом до активної діяльності, що має позитивний результат. Останній впливає на якісну оцінку виконаної роботи та мотивує студента до опрацювання іншого матеріалу. У навчанні процес мотивації є безперервним, адже засвоєння певного матеріалу є основою для викладання нового, а вивчення дисципліни – для викладання іншої дисципліни. Інакше кажучи, мотивація повинна не завершуватися після проходження чергового відрізка навчання, а, навпаки, зберігатися й підсилюватися надалі. Отже, процес мотивації в навчанні має характер певного циклу, він повторюється на кожному навчальному відрізку на вищому рівні [7, с. 2].

Уважаємо, що саме критерій ієрархізованості мотиваційної сфери (характеризує рангову впорядкованість будови кожного окремо взятого рівня мотиваційної сфери [11, с. 194–196]) віддзеркалює порядок оволодіння правописною компетентністю: формування умінь і навичок відбувається поступово, від вивчення елементарних правил до засвоєння системи норм і відхилень від них. До того ж навчальний матеріал має бути найбільш вдало дібраним за рівнем складності. Це значить, що надто складний матеріал узагалі залишиться поза увагою студента, а дуже простий – не викличе ніякого інтересу, тобто не спровокує внутрішньої мотивації до його опрацювання.

Під час засвоєння орфографічних і пунктуаційних норм і вироблення відповідних умінь важливими є логічність, алгоритмізованість правил, їх корелятивні зв'язки та умовна закономірність винятків. Алгоритм використовується для багатьох слів, що пишуться за відповідним правилом. Така робота обов'язково завершується правильним написанням. Кожний крок алгоритму – це органічне поєднання конкретної мовної ситуації й правила, слова та послідовності дій, що зумовлює

засвоєння орфограм у ньому. Алгоритми сприяють злиттю в одне ціле двох процесів – засвоєння та застосування правил, зближують теоретичні й практичні моменти. Їх використання під час виконання вправ підвищує ефективність практичної роботи студентів над складними питаннями написання, сприяє формуванню міцних умінь і навичок з орфографії та пунктуації. Мається на увазі, що вся сукупність правописних норм повинна становити струнку систему, яка буде породжувати таку ж чітку структуру знань студента.

Неабияку роль під час засвоєння правописно-пунктуаційних норм відіграє чіткість і точність термінологічного апарату, розуміння мовного явища чи факту співвідносно з правилом, що допомагає простежувати зв'язки й автоматизувати застосування теорії на практиці.

Як уважає О. Антончук, «для мотивування навчально-пізнавальної діяльності використовують такі методи: метод створення ситуації новизни навчального матеріалу; метод емоційно-морального стимулювання; метод зацікавлення; метод емоційного сплеску та захоочення; метод створення відчуття успіху в навчанні» [1, с. 151]. Як бачимо, особливу увагу приділено емоційній реакції як невід'ємному компонентові успішного навчального процесу студентів. Саме емоційно-вольові процеси тісно пов'язані з вищезгаданими зовнішніми та внутрішніми мотивами. Так, емоції можуть допомагати особистості внутрішньо змотивувати власну діяльність за умови позитивної емоції й, навпаки, уповільнювати засвоєння вивчаного матеріалу, якщо емоція негативна.

Висновки. Отже, можна резюмувати, що переконлива мотивація відіграє значущу роль у формуванні правописно-пунктуаційної компетентності студентів, оскільки впливає на продуктивність навчально-професійної діяльності й міцність засвоєння мовного матеріалу.

Перспективним, на нашу думку, є дослідницький пошук методів і прийомів формування мотивації студентів під час навчання правопису, пунктуації та інших розділів мовознавчої науки, а також подальше детальне дослідження шляхів формування пунктуаційного матеріалу, вивчення критеріїв оцінювання рівня орфографічно-пунктуаційної компетентності студентів.

Література:

1. Антончук О.М. Формування мотиваційного компонента пізнавальної діяльності учнів у навчанні орфографії / О.М. Антончук // Наукові записки. Серія «Філологічна». – Острого: Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2012. – Вип. 31. – С. 151–153.
2. Вайсман Р.С. Развитие мотивационной сферы человека в старшем (студенческом) возрасте : автореф. дисс. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.01 / Р.С. Вайсман. – М. : МГУ, 1973. – 28 с.
3. Горошкіна О.М. Лінгводидактичні засади навчання української мови в старших класах природничо-математичного профілю / О.М. Горошкіна. – Луганськ : Альма-матер, 2004. – 362 с.
4. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы / Е.П. Ильин. – СПб. : Питер, 2000. – 512 с.
5. Леонтьев А.Н. Потребности, мотивы и эмоции / А.Н. Леонтьев. – М. : Педагогика, 1971. – 279 с.
6. Пантелеймонович Ю.А. Педагогічні умови розвитку у студентів мотивації навчання / Ю.А. Пантелеймонович, І.С. Тодорова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.uccu.org.ua/bitstream/123456789/531/1.pdf>.
7. Психологічний довідник учителя : у 4 кн. / заг. ред. С. Максименко. – К. : Главник, 2005. – Кн. 2. – 2005. – 112 с.
8. Тараненко І. Компетентність – вимога сучасності / І. Тараненко // Світло. 1996. № 1. – С. 58–60.

9. Чередник О. Активізація навчально-пізнавальної діяльності студентів / О. Чередник // Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. праць. – Слов'янськ : СДПУ, 2010. – Вип. L. – С. 83–91.
10. Шапар В.Б. Психологічний тлумачний словник / В.Б. Шапар. – Х. : Прапор, 2004. – 640 с.
11. Шевандрин Н.И. Психодіагностика, корекція і розвиток особистості / Н.И. Шевандрин. – М. : Гуманітарн. изд. центр Владос, 1998. – 512 с.

Ройк О. Ю. Мотиваційна складова в формуванні правописно-пунктуаційної компетентності студентів-філологів

Анотація. В статті освітлено значення мотивів і мотивації при вивченні правописання (орфографії і пунктуації) і формуванні правописно-пунктуаційної компетентності майбутніх філологів. Пояснено поняття мотивів, мотивації, зокреми навчальної, розглянуто специфіку внутрішніх і зовнішніх мотивів. Описано фактори, що впливають на формування навчальної мотивації. Розглянуто питання статусу орфографіче-

ско-пунктуаційної компетентності, визначено етапи її формування.

Ключові слова: мотив, мотивація, навчальна мотивація, мотиваційна сфера, правописно-пунктуаційна компетентність.

Royik O. Motivational component in the formation of orthographic-punctuation competence of students-philologists

Summary. The article highlights the importance of motives and motivation while learning spelling (orthography and punctuation) and the formation of spelling-punctuation competence of philologists. Explained the concept of reasons, motivations, including teaching, discussed the specifics of internal and external reasons. Described the factors that influence the formation of educational motivation. Considered the question of the status of spelling, punctuation competence, the stages of its formation.

Key words: motive, motivation, educational motivation, motivational sphere, orthographic-punctuation competence.